

Küreselleşmenin Sonucu Küresel Isınma Dünyayı Yok Etmeden Yeni Bir Ekonomik Sistemi Benimsemek

Elif AVANER*

Geliş Tarihi (Received): 24.03.2019 – Kabul Tarihi (Accepted): 10.11.2019

Öz

Üreten, gelişmiş ülkelerin aktör olduğu neoliberal küresel ekonomik sistemin bir sonucu olarak dünyada sanayileşme ve tüketim gitgide artmaktadır. Kalkınma hayalinden uzak bir ekonomik büyüme gerçekleşmektedir. Az gelişmiş veya gelişmekte olan tüketim toplumlarının kalkınma hayalinin en temel göstergesi ekonomik büyüme rakamlarıdır. Ancak üretme hırsının ve artan tüketimin sonucu olarak ekolojik sistem bozulmakta, dünya giderek biyolojik varlıklar için yaşanmaz hale gelmektedir. Küresel ısınma dünyayı, insanlığı ve tüm biyolojik varlıkları tehdit etmektedir. Bu süreci durdurmak ve dünyayı kurtarmak için derhal çözüm bulunmalıdır. Bu çalışmada neoliberal küresel ekonomik sistemin sonucu olan aşırı sanayileşmenin küresel ısınmaya etkilerini incelemek, yeni bir ekonomik sistemi benimsemek gerekliliğini ortaya koymak ve sistem önerilerini değerlendirmek amaçlanmıştır. Neoliberal küresel ekonominin bir sonucu olarak ortaya çıkan küresel ısınma olgusu canlıları ve dünyayı yok etmeden mevcut iktisadi düzen değiştirilebilir mi, yeni sistem nasıl olmalı, sorularına yanıt aranmıştır.

Anahtar Kelimeler: küresel ısınma, neoliberal küresel ekonomi, sürdürülebilir kalkınma, yeşil ekonomi, çevre etiği

---

* Uzman Eczacı, Doktorant, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Gülhane Tıp Fakültesi, Tıp Tarihi ve Deontoloji

Adopting A New Economic System Before The Global Warming Destroys The World As A Consequence Of Globalization

Abstract

As a result of the neoliberal global economic system, in which developed countries are the actors, industrialization and consumption in the world are increasing. The economic growth is far from the dream of development. The most important indicator of the development for the underdeveloped or developing consumer societies is the economic growth figures. However, the ecological system deteriorates because of the ambition to produce and the increase in consumption, thus the world is becoming increasingly uninhabitable for biological creatures. Global warming threatens the world, humanity and all biological entities. To stop this process and to save the world, an immediate solution is essential. In this study, it is aimed to examine the effects of industrialization, which is the result of neoliberal global economic system, on global warming, to present needs for adopting a new economic system and to examine the proposals for a new system. The questions of whether the existing economic system could be changed without the global warming phenomenon that emerged as a result of the neoliberal global economy destroys the living things and the world and how the new system should be, are asked in the study.

Keywords: *global warming, neoliberal global economy, sustainable development, green economy, environmental ethics.*

Giriş

Küresel ısınma diğer bir deyişle küresel iklim değişikliği günümüzde en kapsamlı çevre sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İklim değişikliği ve çevre sorunları, başta ekoloji olmak üzere; diğer fen ve teknoloji bilimleri, antropoloji, sosyoloji, iktisadi ve idari bilimler ve etik alan yazınında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Yapılan çalışmalarda; küresel ısınmanın sebepleri, sonuçları, insanlığı nasıl etkilediği, insanlığın nereye gittiği, küresel ısınmanın ekonomiye etkileri, ekonomik büyümenin nasıl çevre sorunlarına yol açtığı, çevre sorunlarını önlemek için neler yapılması gerektiği ele alınmıştır. Küresel iklim değişikliği hakkında çalışma yapan bilim insanları; sanayi devrimi sonrasında aşırı üretim faaliyetleri ve iktisadi büyüme hırsı nedeniyle insanın dünyayı tahrip ettiği konusunda hemfikirdir.

İnsanın kişi, toplum ve doğa ile ilişkilerindeki eylemlerini inceleyen değer sorunlarıyla ilgili düşünsel bilgi alanı olan etiğin önemli bir inceleme alanı da çevre etiğidir. Neoklasik iktisat ve insanı merkeze alan ahlak anlayışı çerçevesinde, insanın doğa ile ilişkilerindeki etik sorunlar sebebiyle iklim değişikliğinin ortaya çıktığı, bu durumun da insanın ve diğer canlıların dünya üzerindeki varlığını tehdit ettiği açıktır. Sezgi'nin Vogel'den aktardığına göre; çevre etiği inceleme alanında “sorumlu özne” nin insan olduğu genel geçer bir kabuldür. Tarihsel ve siyasal olarak ayrılmış olsa da insan türünün demokratik bir ortamda, adil kararlar alarak ve bilimsel yolda ilerleyerek çevre etiği bilincine ulaşması zorunluluktur. (Sezgi, 2017, s.33) Ancak doğa etiği, toprak etiği adı altında kendine özgü bütüncül bir etik anlayışı olan düşünür Aldo Leopold'a göre sadece etik bilince sahip olmak yeterli değildir. Leopold, kişi-kişi ve kişi-toplum dışında üçüncü bir etik ilişki olduğunu ve bu etik ilişkinin toprak, bitki, su ve hayvanlardan oluşan bütün doğa ile insanın ilişkili olduğunu belirtmektedir. Lepold bu ilişki türünün dengeye dayalı olduğunu ve dengeyi sağlayan şeyin değerli olduğunu savunur. Yine çevre etiği düşünürlerinden Michel Serres, Rousseu'nun toplum sözleşmesine benzer bir biçimde doğa ile sözleşme yapmayı önerir. Ancak doğa özerk bir iradeye, akla sahip olmadığından bu sözleşmenin bilim adamları ile yapılması gerektiğini savunur. (Fırat, 2003, s.128,129)

Alman biyolog Ludwig von Bertalanffy'nin 1928 yılında yayımladığı makalesinde öne sürdüğü “*Sistem Teorisi*”, tabiatta bulunan her şeyin birbirini etkilediğini ileri sürmektedir. Bertalanffy'e göre bir olayı anlamak için başka olaylarla ilişkisini ve bir çevre içinde bütünü incelemek gerekir. Bertalanffy; dünyayı bir bütün olarak görmüş, fenomenlerin karşılıklı ilişkisi ve dayanışması içinde, canlı organizmalar, toplumlar ve ekosistemleri bir sistem olarak

belirtmiştir. Bertalanffy'nin bu teorisi sağlık, sosyal ve fen bilimleri alanlarında kabul görmüştür. (İmga, 2010, s.27-28) Bertalanffy'nin sistem teorisi, iklim değişikliğine çare olabilecek bir yaklaşımla insan-doğa ilişkisine nasıl bakılması gerektiğini, insanın bütünü bir parçası olarak üzerine düşeni yapmasının zorunluluğunu anlatmaktadır.

İnsan ve doğa arasındaki ahlaki ilişki bakımından incelendiğinde; geçmişi antik çağa kadar dayandırılan “insan merkezli yaklaşım”, insanın dünyadaki diğer canlılardan kendisini üstün görmesini temellendirmekte ve kendi çıkarı için doğayı tahrip etmesi sonucuna bağlanmaktadır. İnsan merkezli düşüncenin evrende varolan her şeyin insan için yaratıldığı düşüncesine dayanmasına karşın, diğer canlıları ve cansız varlıkları korumak, saygı duymak ödevinden yoksun olduğu ifade edilmektedir. İnsan merkezli düşüncede refah için, teknoloji kullanımı için diğer canlıların yaşam değerinin feda edildiği, doğaya verilen zararın gözardı edildiği belirtilmektedir. İnsanı ve insan dışındaki tüm canlıların yaşam değerlerini koruyan, insanı diğer canlılarla denk gören düşünce, canlı merkezli etik anlayışı olarak ifade edilmektedir. Doğal kaynakları korumayı, çevreye zarar vermemeyi insanın önemli bir ödevi olarak gören çevre merkezli etik anlayış ise canlı merkezli etik anlayış ile birlikte sürdürülebilir kalkınma ve yeşil ekonomi düşüncelerine ahlaki temel oluşturmaktadır. (Ergün ve Çobanoğlu, 2012, s.112-114)

Çevre merkezli yaklaşımda canlı merkezli etik ve derin ekoloji olmak üzere 2 düşünce incelenmektedir. Canlı merkezli etiğin en etkili savunucusu Leopold'la birlikte diğer isim Schweitzer'dir. Schweitzer tüm canlıların içsel değeri olduğu ve yaşama saygı ilkesi çerçevesinde düşüncelerini açıklamaktadır. “Doğaya saygı etiği”nde ise Paul Taylor her canlının özsel değeri olduğu ve yaşam merkezi olduğunu ileri sürmüştür. (Sarıgül, 2009, s.243)

Arnee Naes'in öncüsü olduğu derin ekoloji yaklaşımı doğadaki dengenin yeniden kurulması için insan neslinin azalması diğer canlılara yer açılması görüşünü savunmaktadır. Bu görüşe göre *ekonomi büyümemeli ileri teknolojiye umut bağlanmamalıdır*. (Sarıgül, 2009, s.243)

Günümüzde ekonomik sistem içerisinde bireyin davranışı, değer anlayışı tüketim kültürü ile değişmektedir. Çevre değerlerinin neoliberal sistem içerisinde alınıp satılan bir mal olarak görülmesi üretim ve tüketim arasındaki dengenin bozulmasına yönelik kaygılardan kaynaklanmaktadır. Kaynakları korumak yerine harcama, tüketme alışkanlığı toplumsal davranış olarak yerleşmiştir. Toplum içinde statü arayışı ve bireysel doyum isteği tüketim

olgusunu fetişleştirmekte ve ihtiyaçtan fazlasını tüketme durumu ortaya çıkararak çevresel değerlerin harcanmasına sebep olmaktadır. Bu durumda *sürekli tüketimi teşvik eden bir sistemin doğayla barışık olması da beklenemez. Büyümeye dayalı ekonomik sistemi belirleyen ülkelerin doğaya tahribatı açıkça gözlenmektedir.* Ancak hala bu etik ikilemi görmezden gelerek ekonomi lehine politikalar sürdürülmektedir. (Kılıç, 2013, s.97-99)

Pratik etik alanında ortaya çıkan ikilemlerde yani birden fazla ilke çatıştığında karar alma zorunluluğu karşısında bir değer harcanırken başka bir değer korunmaktadır. Çevre etiği içerisinde ekonomik büyüme ile küresel ısınma arasındaki sorunsala baktığımızda ekonomik değerleri korumak adına çok daha önemli değerler olan yaşamsal değerler, çevre değerlerinin harcandığı görülmektedir.

1. Küresel Isınma ve Ekonomik Büyüme

Etikteki zorluklardan biri teorik yönü kategorik zorluklarla yavaş ilerlerken pratik yönü acil çözüm bekler. Küresel ısınma ve sonuçları da ekonomik faaliyetlerle ilişkisi bakımından böyle bir önem taşır. (Sezgi, 2017, s.25)

Küreselleşme ile birlikte gelişmiş ülkeler, çokuluslu şirketleri eliyle, gelişmekte olan ülkelerdeki pazarlarını her geçen gün genişletmekte, yeryüzündeki doğal kaynaklar adaletsizce gelişmiş ülkeler lehine kullanmaktadır. İnsanlığın ihtiyacından fazlasını tüketme isteği nedeniyle de sanayi ürünlerine talep artmakta, sonuç olarak iklim değişikliği sorunu ortaya çıkmaktadır.

İklim, yeryüzünün herhangi bir yerinde uzun yıllar boyunca yaşanan ya da gözlenen tüm hava koşullarının ortalama durumu olarak tanımlanmaktadır. İklim değişikliğinin temel nedeni olarak belirtilen endüstriyel sera gazı salınımları (emisyonları), atmosferin doğal yapısını değiştirmekte ve doğal halde bulunan sera gazlarının (karbondioksit, karbon monoksit, azotdioksit ve ozon gazları) atmosferdeki miktarını artırmaktadır. Bu artış güneş ışınımının dengesini bozmakta ve “sera etkisi” nedeniyle yerkürenin olması gerekenden daha fazla ısınmasına yol açmaktadır. (Arıkan ve Özsoy, 2008, s.13) Sera gazı emisyonlarının doğal düzeyin üzerine çıkmasına ise ekonomik faaliyetler neden olmaktadır. Sera gazları fosil yakıtların enerji elde etmek üzere yakılması, kimyasal ürün üretimi, ulaştırma, arazi kullanımı ve atık yönetiminde yapılan hatalar, hayvancılık ve gübre kullanımı gibi faaliyetler sonucu oluşmaktadır. Çalışmalar, endüstriyel olarak gelişmiş ülkelerin sera gazı salınımları ile gelişmekte olan ülkelerin emisyonları arasında önemli bir fark olduğunu göstermektedir. Sanayi

devriminden bugüne kadarki süreçte sera gazı salınımı artışında ve dolayısıyla küresel iklim değişikliğinde gelişmiş ülkelerin payı büyüktür. (Alper ve Anbar, 2007, s.16)

Küresel ısınma özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olmak üzere bir yılda yaklaşık 160 bin kişinin ölümüne neden olmakta ve insan sağlığını olumsuz etkilemektedir. Gıdaya ve temiz su kaynaklarına erişimin zorlaşması, iklim değişikliğinin neden olduğu afetler nedeniyle de bu rakam gitgide artmaktadır. Gerekli önlem alınmazsa bulaşıcı tropikal hastalıklarda ve hava kirliliğinin artmasına bağlı solunum hastalıklarında da artış olacağı tahmin edilmektedir. (Alper ve Anbar, 2007, s.27)

İklim değişikliği sorununa uluslararası düzeyde önlem almak amacıyla yapılan sözleşmelerde de gelişmekte olan ülkelerin azaltması gereken karbon salınımı miktarı gelişmiş ülkelere göre daha az belirlenmiştir. Sera gazı emisyonlarının azaltılmasının maliyeti de ülkelere göre değişmekte ve ekonomik büyümelerini etkilemektedir. Küresel neoliberal iktisadi sistemde ekonomik büyüme; mal ve hizmetlerde üretim, tüketim ve dünya pazarlarına erişim ülkelerin gelişmişlik göstergelerinde önemli hedeflerdir. Ancak neoliberal sistemin kamçılacağı tüketim, dolayısıyla da ihtiyacın çok üzerinde gerçekleşen üretim hırsı nedeniyle enerjiye olan talep de gitgide artmakta, üretim faaliyetleri sonucunda sera gazları salınım düzeyleri yükselmektedir. Bu nedenlerle ortaya çıkan ekonomik büyüme ile karbon salınımı arasındaki etik ikileme insanlığın yararı ve dünyanın varlığı lehine çözüm bulunması gerekmektedir. Bu arayış doğrultusunda fosil yakıtlar yerine çevreye duyarlı yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim, doğal kaynak tüketimini azaltmaya yönelik girişimler gitgide artmaktadır. Sera gazı oluşumuna en çok etkisi olan çokuluslu şirketler dahi karbon emisyonlarını azaltmak çabası içinde görünmektedir. Ancak bu çaba, hızla kirlenen dünyanın ve bozulan dengenin onarılması için yeterli olmamaktadır. Artık daha kalıcı ve kesin bir çözüme ihtiyaç vardır.

1.1. Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre

Ekonomik büyüme bir ülkede üretilen mal ve hizmetlerin miktarı ile doğrudan ilişkili olup gayrisafi milli hasıla olarak isimlendirilen bu değer, kalkınma için önemli bir gösterge olarak kabul görmektedir. Ancak ekonomik kalkınmanın toplumun refahı ve tüketim zenginlikleri olarak değerlendirilmemesi gerekmektedir. Ekonomik kalkınma aslında yalnızca ekonomik olarak üretim hacmi ile ilgili değil aynı zamanda toplumun refah unsurlarına ulaşma olanağı, sosyal yapısı, tercihleri, değerleri ile de ilişkili bir olgudur. Sürdürülebilir kalkınma ise ekonomik kalkınmanın sürekliliğini sağlamak üzere, doğal kaynakları tüketmeden, dünyanın

ve insanlığın geleceğini düşünerek gerçekleştirilen kalkınmayı hedefleyen bir iktisadi anlayıştır.

Ekonomik büyüme ile çevre kirliliği arasındaki ikileme işaret eden uluslararası düzeydeki ilk konferans 1972 yılında Stockholm’de gerçekleştirilmiştir. Dennis Meadows, Donella Meadows, Jørgen Randers, William W. Behrens III tarafından hazırlanan “Büyümenin Sınırları” isimli raporda ekonomik büyüme adına yapılan aşırı üretimin doğayı tahrip ettiği ve çevre kirliliğine karşı ortak hareket edilmesi gerektiği bildirilmiştir. (Rapor Kemal Tosun tarafından çevrilerek Ekonomik Büyümenin Sınırları Kitabı olarak 1990 yılında yayınlanmıştır.) Raporda *sanayileşmenin hızlanması, hızlı nüfus artışı, yaygın beslenme eksikliği, yenilenemez kaynakların tükenmesi ve çevrenin yıkımına dikkat çekilmiş; kaynakların sonsuz olmadığı, yüz yıl içinde bu büyümenin sınırlarına gelineceği hakkında uyarı yapılmıştır. Büyüme eğilimini değiştirmenin, sürdürülebilir bir ekonomik sistemin mümkün olabileceği de belirtilmiştir. Uluslararası düzeydeki ilk çevre konferansı olan ve 1972 tarihinde toplanan Birleşmiş Milletler Çevre ve İnsan Konferansı’nda, “çevrenin taşıma kapasitesine dikkat çeken, kaynak kullanımında kuşaklararası hakkaniyeti gözeten, ekonomik ve sosyal gelişmenin çevre ile bağlantısını kuran ve kalkınma ile çevrenin birlikteliğini vurgulayan ilkeler”e yer verilmiştir. (Kaypak, 2011, s.23)*

1.2.Enerji Tüketimi, Ekonomik Büyüme ve Çevre

Enerji tüketimi ve ekonomik büyüme ilişkisini incelemek üzere önemli bir nüfusa sahip gelişmekte olan ülkelerin (Brezilya, Hindistan, Çin, Türkiye, Meksika, Güney Afrika, Şili, Endonezya) verilerinden hareketle yapılan analizler sonucunda yenilenebilir enerji kullanımının sürdürülebilir büyümede önemli rol oynadığı açıkça görülmüştür. Düşük karbon salımına sahip yenilenebilir enerji kaynakları ile de çevreye duyarlı bir büyüme sürecinin mümkün olduğu anlaşılmıştır. Gelişmekte olan ülkelerin gelir düzeyi arttıkça, karbon salınımının çevreye verdiği zarar görüldükçe çevre bilincinin arttığı da belirtilmektedir. Ancak fosil yakıtlara göre yenilenebilir enerji kaynak kullanımı daha maliyetli olduğundan, bu dönüşüm gelişmekte olan ülkeler için hiç de kolay olmamaktadır. Bu nedenle karbon vergisi, ticari kısıtlamalar gibi kamu politikalarına ve teknoloji gelişimine yönelik teşviklere ihtiyaç duyulmaktadır. (Çınar ve Yılmaz, 2015, s.73-74)

1.3.Kyoto Protokolü ve Paris İklim Zirvesi

Küresel ısınmayı önlemek için önemli bir adım olan Kyoto Protokolü, Japonya'nın Kyoto kentinde 11 Aralık 1997 tarihinde yapılan Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi-BMİDÇS (United Nations Framework Convention on Climate Change -UNFCCC) 3. Taraflar Konferansı'nda imzalanmıştır. Sera gazlarının azaltılması için ülkeler açısından bağlayıcı hükümler içeren Kyoto Protokolü 16 Şubat 2005 tarihinde fiilen yürürlüğe girmiştir. Bu protokole imza atan ülkeler 2008-2012 yılları arasında sera gazlarının salımları toplamını, 1990 yılı seviyelerinin en az % 5 aşağısına indirmeyi ve kanıtlanabilir bir ilerleme kaydetmiş olacaklarını taahhüt etmişlerdir. Türkiye'nin de onayladığı protokole 168 ülke ve Avrupa Birliği taraftır. Kyoto Protokolü yalnızca taahhüt içeren bir anlaşma olmayıp aynı zamanda sorunu çözmeye yönelik mekanizmalar içeren bir finansman modelidir. Bu mekanizmalar, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ayrı ayrı uygulanan salım ticareti, ortak uygulama, temiz kalkınma mekanizmalarıdır. Kyoto Protokolüne göre gelişmiş ülkelere göre gelişmekte olan ülkelere daha az azaltım beklenmiştir. (Bayrak, 2012:271) Ancak protokole Amerika Birleşik Devletleri'nin uymaması ve çekilmesi, bazı ülkelerin ise geç kabul etmesi protokolün amacına ulaşamamasına sebep olmuştur. 2015 yılında Paris'te düzenlenen Paris İklim Zirvesi-BMİDÇS 21. Taraflar Konferansı'nda kabul edilen Paris Anlaşması ise 4 Kasım 2016 itibariyle yürürlüğe girmiştir. 5 Ekim 2016 itibariyle, küresel sera gazı emisyonlarının %55'ini oluşturan en az 55 tarafın anlaşmayı onaylaması koşulu karşılanmıştır. Paris Anlaşması'nın diğer konferanslara göre en önemli özelliği, tüm ülkelerin katkılarına dayanması, “*ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar ve göreceli kabiliyetler*” ilkesi ile ülkelerin farklı sorumluluklar üstlenmesi anlayışına dayandırılmasıdır. Kyoto Protokolünden farklı olarak gelişmişlik kriterlerine göre sınıflandırma yapılmamıştır. Paris Anlaşması ile 2020 sonrasında iklim değişikliği tehlikesine karşı küresel sosyo-ekonomik dayanıklılığın güçlendirilmesi, sanayileşme öncesi döneme göre sıcaklık artışının 2°C'nin olabildiğince altında tutulması hedeflenmiştir. (mfa.gov.tr,2018)

2. Yeşil Ekonomi ve Yeşil Düşünce

İkinci Dünya Savaşı sonrasında artan sanayileşmenin ekolojik sistem üzerine etkilerinin görülmeye başlandığı dönemde ortaya atılan ve günümüze kadar bilimsel ve siyasal alanda kendisini gösteren “*Yeşil Ekonomi*” düşüncesinde önerilen iktisadi sistemde, doğal kaynak tüketiminin azaltılması ile de ekonomik büyümenin, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşebileceği savunulmaktadır. Yeşil ekonomi düşüncesinde gelir artışının etkin bir biçimde kullanımı, kamu kaynaklarının çevre ve halk için kullanılması gerektiği, sanayileşme

ve gelişmeye karşı bir söylemi içermektedir. (Özçağ ve Hotunoğlu, 2015, s.313-316) Yeşil ekonomi kavramını şekillendiren “yeşil düşünce” temelde büyüme, refah, zenginlik kavramlarına karşıt olarak doğu felsefesine, bilgeliğe önem vererek tüm canlıları ve doğayı değer olarak kabul etmektedir. Yeşil düşünceye göre maddi zenginliğin artışı eşitsizliği beraberinde getirmiş, insanın doğayı tahrip etmesine sebep olmuştur. Yeşil ekonomi; “1- insanın doğa üzerindeki yıkıcı müdahalelerini en aza indirmeyi ve bu sayede dünyadaki canlı yaşamın ve insan uygarlıklarının kalıcı olmasını sağlamayı amaçlayan; 2- ekonomik büyüme ve kalkınma dogmasını reddeden; 3- “küçük güzeldir” anlayışı çerçevesinde devasa ölçeklere karşı toprağa yakın, doğayla uyumlu ve insani ölçekte üretim-tüketim ilişkilerini temel alan ekonomik anlayış” olarak tanımlanmaktadır. Yeşil düşünce anlayışına göre büyüme ve kalkınma düşüncesinin değil, dengenin esas alınması gerekir. Aşırı üretime, devasa şirketlere değil, sade yaşama, küçük toprağa sahip, sosyal eşitsizliklerin olmadığı, toplumsal adalet mekanizmalarının çalıştığı bir ekonomik anlayış belirlenmelidir. (Şahin, 2012, s.24)

Schumacher 1973 yılında yazdığı “*Küçük Güzeldir*” eserinde doğal kaynakların önemli bir girdi olarak kullanılmasına rağmen maliyet analizlerinde hesaba katılmaması nedeniyle sınırlı kaynak kullanımı ile sonsuz ihtiyaçların karşılanması temel sorunun çözüldüğünün düşüncesini açgözlülük olarak değerlendirmekte insanlığın felakete sürüklendiğini belirtmektedir. Bozdoğan’ın aktardığına göre Schumacher, ekonomik süreklilik kavramının “*atalarımız için lüks olanın bizim için günlük ihtiyaç haline gelmesinden sevinç payı çıkaran mevcut yağmacı tutumla bağdaşmadığını*” belirtmektedir. (Bozdoğan, 2005, s. 1016)

3. Çevre Sorunları ve Tüketim Eğiliminin Değişimi

Dünyada çevre sorunlarının hissedilir düzeye gelmesiyle birlikte uluslararası kuruluşlar, üreticiler ve hükümetler kısmi de olsa önlem almaya başlamıştır. Ancak çevre sorunlarının bir de tüketici eğilimlerini etkileyen bir tarafı göze çarpmaktadır. Bu tüketim eğilimi sürdürülebilirlik olgusuna sadık, çevre dostu ilkeler çerçevesinde üretilmiş ürünleri tüketme eğilimidir. Bu ürünler kısmen fiyatı daha yüksek, genellikle yeşil ambalajlı, tercihen ahşap görünümlü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ürünlere eğilim *yeşil tüketim (green consumer)* olarak isimlendirilmektedir. Yeşil ürünlerin iddiaları; insan ve hayvan sağlığına ve çevreye zarar vermemek, yenilenemez enerji tüketmemektir. İlk bakıldığında sorumlu üreticilerin ürünlerini, çevre sorunlarına duyarlı tüketicilerin satın alması tavsiye edilebilir bir durum olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak ismi çevre duyarlılığı çerçevesinde pek de iyi anılmayan, hatta çok uluslu sömürünün sembolü olan bazı şirketlerin de çevre duyarlılığını ve yeşil

tüketimi propaganda aracı olarak kullanması düşündürücüdür. Gitgide genişleyen bu yeşil pazardan pay almak isteyen ve kurumsal kimliğini bu yönde dönüştüren, oluşturan şirketleri ve ürünlerini de dikkatle incelemek gerekmektedir. Bu ürünlerin satışında belirtilen iddialar gerçekten doğru mudur yoksa ifadeler yanıltıcı mıdır, “*göz boyama*” mıdır, değerlendirilmesi gerekmektedir. Gerçek bir duyarlılığın mı, yoksa bir pazarlama taktiğinin mi söz konusu olduğu konusunda, tartışmalar devam etmektedir. (Turan, 2017)

İonna Kuçuradi'nin “Etik” adlı eserinde açıkladığı kişi-durum etik ilişkilerinde olduğu gibi gelişmiş ülkelerin hakimiyetinde kurulan uluslararası kuruluşlar tarafından düzenlenen organizasyonların veya çevreye duyarlı görünen çokuluslu şirketlerin “*değer harcamaları değer koruma kılıfına sokarak ustaca bir sömürü gerçekleştiriyor*” olma durumlarını incelemek gerekmektedir. (Kuçuradi, 2012, s.107) İnsanlığın refah ve teknoloji uğruna etik değerleri harcaması ve sömürüyü sürdürülebilir kılması hususunun bu çerçeveden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Tartışma ve Sonuç

İnsan doğa ilişkisi çerçevesinde üretici, tüketici eylemlerine bakıldığında; insanın üzerine düşeni yapmak adına yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim (güneş, rüzgâr, dalga ve jeotermal enerji), sürdürülebilirlik, organik tarım, sıfır atık ve benzeri olgularla soruna çözüm aradığı görülmektedir. Ancak sadece bu eylemlerin yeterli olmadığı, küresel ısınmayı hızla önlemek için radikal bir çözüm bulunamadığı da kabul edilmektedir.

Küresel ısınma ve çevre kirliliğine karşı bulunan çözümlerden bir kısmının mevcut küresel liberal paradigmaya uyumlu, geçici, görünürlüğe hizmet eden ve eylemin piyasa değerine yönelik çözümler olduğu görülmektedir. Günümüzde bu çözümler şirketlerin; çevreye dost görüntüsü altında piyasadaki pazar payını artırma ve kâr maksimizasyonu hedeflerine hizmet etmekten öteye gidememektedir. İnsanlık ve çevre için yararlı olduğu düşünülen bu yeşil eğilim de aslında kendi piyasasını oluşturmuştur. Küresel ısınmaya karşı ülkelerin kamu politikalarında, idari yapılanmalarında kendisini gösteren çözüm arayışları aynı zamanda yüksek dönüşüm yatırımı maliyetlerini de beraberinde getirmiştir.

Neoliberal küresel ekonomik sisteme karşı da söylemler içeren ve siyasal alanda varlığını sürdüren yeşil düşünce ise bireylerin tercihlerinin, isteklerinin değişmesi ile birlikte toplumsal yapının, kültürün, alışkanlıkların topyekün değişmesini içeren sosyal dönüşümü önermektedir. Bu sosyal değişimin -mümkün olacaksa dahi- günümüz şartlarında

gerçekleşmesi çok uzun yıllar alacaktır. Ayrıca yeşil düşüncenin inandığı toplumsal düzenin, totaliter rejimlere dönüşme olasılığı da gözardı edilmemelidir. Bununla birlikte yeşil düşüncenin önerdiği; ekonomik büyüme ve aşırı tüketme yerine üretimin insani ihtiyaçlar doğrultusunda ölçeklendirilmesi hususları küresel ısınma tehdidine karşı hızla ve etkili bir biçimde benimsenmelidir. Yeşil ekonominin temel aldığı insanlığın doğayı tahrip etmekten vazgeçmesi, diğer canlıların yaşamlarına bir değer olarak önem verme düşüncesi ise küresel ısınma ve diğer çevre sorunlarının öncelikle etik çerçevede çözümü için gerekliliktir.

Mevcut ekonomik düzende gelişmekte olan ülkeler için ekonomik büyüme rakamları artışı sevindirici bir durum olup ülke içindeki mal ve hizmet üretiminin artışı anlamına gelmektedir. Cari açık olarak isimlendirilen ithalat ve ihracat arasındaki farklılığı da etkileyen ekonomik büyüme, ekonomik kalkınma için bir araç olarak görülmektedir. Ancak küresel ekonomik düzende hammadde temini de çokuluslu tekel şirketlerin kontrolünde olduğundan gelişmekte olan ülkelerin üretimi, ihracatı ithalata bağımlıdır. Böylece ekonomik büyüme rakamlarının artışının kalkınmaya katkısı olup olmadığının, insanlığa ve dünyaya etkisinin, üretim bileşenleri ve sonuçları bakımından incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenlerle gelişmekte olan ülkelerde araştırma geliştirme faaliyetleri; katma değerli, çevreye dost, aşırı tüketime değil, ihtiyaca yönelik ürünler geliştirme yönünde olmalı, yatırımlar dikkatle planlanmalıdır.

İnsan, aklını ve etik bilgiyi kullanabilecek durumda olan özel bir canlı olarak öncelikle kendi değerlerini koruyarak, ödev bilinci ve erdemli davranışları ile yaşadığı, içinde varolduğu sistemin dengesini bozmamak için gerekeni yapmalıdır. Gelecekte kendi yaşamını ve refahını tehdit edeceği kaygısıyla değil, doğayı ve canlıları değer oldukları için korumalıdır.

İstenmeyen sonucu değiştirmenin en temel yolu etkeni ortadan kaldırmak olduğuna göre dünyayı kurtarmanın yolu da neoliberal küresel ekonomik sistemi değiştirmek olacaktır. Bu yeni sistemde; üretim, tüketim ve pazarlama hırsından uzak, sade bir yaşam, yalın bir üretim anlayışı, sınırsız isteklere değil, ihtiyaçlara cevap veren bir sistem olmalıdır. Kalkınmanın ekonomik büyümeyle, ihtiyaç dışı üretimle değil, insanların ve canlıların yaşam kalitesi ile ölçüldüğü bir ütopya, küresel sömürü ve savaşlar ile değil, ancak küresel işbirliği ile gerçek olabilir. Gerekli önlem alınmadığı takdirde kuyudan su çekilen, bahçedeki mahsulle beslenen günlere geri dönmek zorunda kalınacağı, ancak insanlık küresel ısınmaya dur demeyi başaramazsa ne kuyuda su, ne bahçede toprak kalmayacağı bilincine varılmalıdır. İnsanlık uyanmalıdır, dünyanın varlığının değerini kavramalıdır.

Teşekkür

Bu çalışmanın düzenlenmesinde verdiği katkısı ve etik eğitimimiz esnasında bize yaşattığı eşsiz duygu ve düşünce iklimi için Prof. Dr. N. Yasemin Yalım'a teşekkür ediyorum.

Kaynakça

ARIKAN, Y. ve ÖZSOY G., (2008). *A'dan Z'ye İklim Değişikliği Başucu Rehberi*, Bölgesel Çevre Merkezi Yayını, Ankara, Tuna Matbaacılık.

ALPER, D. ve ANBAR, A. (2007). Küresel Isınmanın Türkiye ve Dünya Ekonomisine Etkileri., *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 4, s.15-54.

BAYRAK, M. R. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Türkiye'de Düşük Karbon Ekonomisi ve Kyoto Protokolü'nün Finansman Kaynakları, *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, Cilt. 1, No. 4, s.266-279.

BOZLOĞAN, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (50), 1011-1028.

ÇINAR, S. ve YILMAZER, M. (2015). Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Belirleyicileri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt:30, Sayı:1, s. 55-78.

ERGÜN, T. ve ÇOBANOĞLU, N. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), s.97-123.

FIRAT, A.S. (2003). Çevre Etiği Kavramı Üzerine Yeniden Düşünmek, A.Ü. SBF Dergisi, 58-3, s.105-145

İMGA, O. (2010). Paradigmanın Dönüşümü: Ekolojik Felsefeyi Etkileyen Bilimsel Çalışmalar, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: XII, Sayı: 2, s.17-30.

KAYPAK, Ş.(2011). Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Bir Kalkınma İçin Sürdürülebilir Bir Çevre, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt 13, sayı 20, s.19-33.

KILIÇ, S. (2013). *Çevre Etiği*, Orion Kitabevi, Ankara

KUÇURADİ, İ. (2011). *Etik*, Türkiye Felsefe Kurumu, Beşinci Baskı, Özkan Matbaası.

ÖZÇAĞ, M. ve HOTUNLUOĞLU H. (2015). Kalkınma Anlayışında Yeni Bir Boyut: Yeşil Ekonomi, *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:13, Sayı:2, s.303-321.

SARIGÜL, C.E. (2009). Çevre Etiği, Sürdürülebilir Kalkınma Kavramına Yeni Bir Bakış, *Kamu Etiği Sempozyumu Bildiri Kitabı*, s.239-252, TODAİE, Ankara,

SCHUMACHER, E. F. (1995), *Küçük Güzeldir*, Osman Deniztekin (çev.), 3. Baskı, Cep Kitapları A. Ş., İstanbul.

SEZGİ, D. (2017). Küresel Isınmanın Gölgesinde Çevre Etiği, İnsan ve Doğa Savaşta Mı?, *Doğu-Batı Dergisi*, Sayı :81, s.25-37

ŞAHİN, Ü. (2012). Yeşil Düşünceden Yeşil Ekonomiye, *Yeşil Ekonomi*, Ed. Ahmet Atıl Aşıcı, Ümit Şahin, Yeşil Politika Serisi, Yeni İnsan Yayınevi Tohum Yayıncılık Turizm, s.22-34.

TURAN, F. (2014). “Çevre Dostu Şirketler: Yeşil Göz Boyama Mı Çevresel Üretim Mi?”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, <http://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>, Erişim tarihi:14.12.2018

VOGEL S. (2015). *Thinking Like a Mall: Environmental Philosophy after The End of Nature*, Cambridge MA, The MIT Press